

**ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ' ΤΑΞΗΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΤΡΙΤΗ 7 ΙΟΥΝΙΟΥ 2005
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ**

**Διδαγμένο κείμενο
Θουκυδίδη *Περικλέους Ἐπιτάφιος* (40)**

Φιλοκαλοῦμέν τε γὰρ μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας· πλούτῳ τε ἔργου μᾶλλον καιρῷ ἢ λόγου κόμπῳ χρώμεθα, καὶ τὸ πένεσθαι οὐχ ὁμολογεῖν τινι αἰσχρόν, ἀλλὰ μὴ διαφεύγειν ἔργῳ αἴσχιον. ἔνι τε τοῖς αὐτοῖς οἰκείων ἅμα καὶ πολιτικῶν ἐπιμέλεια, καὶ ἑτέροις ἕτερα πρὸς ἔργα τετραμμένοις τὰ πολιτικὰ μὴ ἐνδεῶς γνῶναι· μόνοι γὰρ τὸν τε μηδὲν τῶνδε μετέχοντα οὐκ ἀπράγμονα, ἀλλ' ἀχρεῖον νομίζομεν, καὶ οἱ αὐτοὶ ἦτοι κρίνομέν γε ἢ ἐνθυμούμεθα ὀρθῶς τὰ πράγματα, οὐ τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις βλάβην ἠγούμενοι, ἀλλὰ μὴ προδιδαχθῆναι μᾶλλον λόγῳ πρότερον ἢ ἐπὶ ᾧ δεῖ ἔργῳ ἔλθειν. διαφερόντως γὰρ δὴ καὶ τότε ἔχομεν ὥστε τολμᾶν τε οἱ αὐτοὶ μάλιστα καὶ περὶ ὧν ἐπιχειρήσομεν ἐκλογίζεσθαι· ὃ τοῖς ἄλλοις ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει. κράτιστοι δ' ἂν τὴν ψυχὴν δικαίως κριθεῖεν οἱ τὰ τε δεινὰ καὶ ἠδέα σαφέστατα γινώσκοντες καὶ διὰ ταῦτα μὴ ἀποτρεπόμενοι ἐκ τῶν κινδύνων. καὶ τὰ ἐς ἀρετὴν ἐνηντιώμεθα τοῖς πολλοῖς· οὐ γὰρ πάσχοντες εὖ, ἀλλὰ δρῶντες κτώμεθα τοὺς φίλους. βεβαιότερος δὲ ὁ δρᾶσας τὴν χάριν ὥστε ὀφειλομένην δι' εὐνοίας ᾧ δέδωκε σῶζειν· ὁ δὲ ἀντοφείλων ἀμβλύτερος, εἰδὼς οὐκ ἐς χάριν, ἀλλ' ἐς ὀφείλημα τὴν ἀρετὴν ἀποδώσων.

A. Από το κείμενο που σας δίνεται, να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το απόσπασμα: «**διαφερόντως γὰρ ... ἀρετὴν ἀποδώσων**».

Μονάδες 10

B. Να γράψετε στο τετράδιό σας τις απαντήσεις των

παρακάτω ερωτήσεων.

B1. Ο «πρακτικός άνθρωπος» στην αρχαιότητα, όπως και σήμερα, συνήθως υπερτιμούσε τη δράση σε σχέση με τον λόγον («τα λόγια», «τη λογική ανάλυση», «τη γνώση»). Με σύντομη ανάλυση των δεδομένων του κειμένου «**Φιλοκαλοῦμέν τε ... ἔργῳ ἔλθειν**», να εξηγήσετε με ποιο τρόπο συνειδητά διορθώνει ο Περικλής την εκτίμηση αυτή, τόσο στην ιδιωτική σφαίρα, όσο και στη σφαίρα της πολιτικής.

Μονάδες 15

B2. «**διαφερόντως γὰρ δὴ ... ἐκ τῶν κινδύνων**»: Με βάση τα δεδομένα του ανωτέρω τμήματος του κειμένου, να δείξετε με συντομία πώς ο ρήτορας, σε αντίθεση με την κοινή άποψη των άλλων Ελλήνων, ορίζει την έννοια της **ανδρείας**.

Μονάδες 15

B3. Ποια είναι η βασική απόκλιση του Επιταφίου του Περικλή από τη συνηθισμένη δομή των επιτάφιων λόγων;

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε στο τετράδιό σας δύο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή νέας ελληνικής, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

διαφεύγειν, μετέχοντα, διαφερόντως, χάριν, εὐνοίας.

Μονάδες 10

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Λυκούργου Κατά Λεωκράτους 20 83-84

Τοῦτο γὰρ ἔχει μέγιστον ἢ πόλις ὑμῶν ἀγαθόν, ὅτι τῶν καλῶν ἔργων παράδειγμα τοῖς Ἑλλησι γέγονεν ὅσον γὰρ τῷ χρόνῳ πασῶν ἐστὶν ἀρχαιοτάτη, τοσοῦτον οἱ πρόγονοι ἡμῶν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀρετῇ διενηνόχασιν. ἐπὶ Κόδρου γὰρ βασιλεύοντος Πελοποννησίοις γενομένης

ἀφορίας κατὰ τὴν χώραν αὐτῶν ἔδοξε στρατεύειν ἐπὶ τὴν πόλιν ἡμῶν, καὶ ἡμῶν τοὺς προγόνους ἕξαναστήσαντας κατανείμασθαι τὴν χώραν. καὶ πρῶτον μὲν εἰς Δελφοὺς ἀποστείλαντες τὸν θεὸν ἐπηρώτων εἰ λήψονται τὰς Ἀθήνας ἀνελόντος δ' αὐτοῖς τοῦ θεοῦ, ὅτι τὴν πόλιν αἰρήσουσιν ἔαν μὴ τὸν βασιλέα τὸν Ἀθηναίων {Κόδρον} ἀποκτείνωσιν, ἔστράτευον ἐπὶ τὰς Ἀθήνας.

Γ1. Να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το κείμενο.

Μονάδες 20

Γ2.α. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

διενηνόχασιν : το τρίτο ενικό πρόσωπο οριστικής μέλλοντα της ίδιας φωνής.

ἀποστείλαντες : το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο οριστικής μέλλοντα της ίδιας φωνής.

ἐπηρώτων : το τρίτο ενικό πρόσωπο ευκτικής ενεστώτα της ίδιας φωνής.

λήψονται : το δεύτερο ενικό πρόσωπο οριστικής παρακειμένου της ίδιας φωνής.

ἀνελόντος : το δεύτερο ενικό πρόσωπο προστακτικής αορίστου β' της ίδιας φωνής.

Μονάδες 5

Γ2.β. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου :

τοῦτο : την ονομαστική πληθυντικού του αρσενικού γένους.

μέγιστον : τη δοτική πληθυντικού του αρσενικού γένους στο συγκριτικό βαθμό.

πασῶν : τη δοτική ενικού του αρσενικού γένους.

γενομένης : την ονομαστική πληθυντικού του θηλυκού γένους.

τὸν βασιλέα : την κλητική του ενικού αριθμού.

Μονάδες 5

Γ3.α. Να προσδιορίσετε τη συντακτική θέση των παρακάτω λέξεων:

τῶν καλῶν, παράδειγμα, ἀρετῆ, ἐπὶ τὴν πόλιν, πρῶτον, αὐτοῖς.

Μονάδες 6

Γ3.β. Να βρεθεί ο υποθετικός λόγος του κειμένου· να αναγνωρισθεί το είδος του και να μετατραπεί σε υποθετικό λόγο που να δηλώνει την αόριστη επανάληψη στο παρόν και στο μέλλον.

Μονάδες 4

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Γιατί μας διακρίνει πράγματι και αυτό εδώ το ξεχωριστό, ώστε και να τολμάμε πολύ εμείς οι ίδιοι και να υπολογίζουμε με ακρίβεια τις συνέπειες για όσα θα επιχειρήσουμε· ενώ, αντίθετα, η άγνοια φέρνει στους άλλους ανθρώπους αλόγιστο θάρρος, η σκέψη ωστόσο (φέρει) δισταγμό. Και στην ψυχή δίκαια θα μπορούσαν να θεωρηθούν πάρα πολύ δυνατοί αυτοί που γνωρίζουν πολύ καλά και τους κινδύνους του πολέμου και τις απολαύσεις της ειρήνης και όμως εξαιτίας αυτών δεν προσπαθούν να αποφύγουν τους κινδύνους. Και ως προς την ευεργετική διάθεση είμαστε αντίθετοι με τους πολλούς· διότι αποκτάμε τους φίλους μας όχι με το να ευεργετούμαστε αλλά με το να ευεργετούμε. Και ο ευεργέτης είναι πιο σταθερός (φίλος), εφόσον επιδιώκει να παραμένει η ευγνωμοσύνη του ευεργετημένου με τη συμπάθεια που δείχνει σ' αυτόν· αντίθετα ο ευεργετημένος είναι πιο απρόθυμος, γιατί γνωρίζει ότι θα ανταποδώσει την ευεργεσία όχι για να του χρωστούν ευγνωμοσύνη αλλά για εξόφληση χρέους.

B.1. Στο κεφ. 40 ο Περικλής υπογραμμίζει τόσο την ενασχόληση με τα έργα του πνεύματος όσο και τη συμμετοχή του πολίτη στην πρακτική ζωή δίχως να

επηρεάζεται η ανδρεία και η αγωνιστική του διάθεση. Συγκεκριμένα με τη φράση «Φιλοκαλοῦμεν...μαλακίας» αναφέρει ότι ο Αθηναίος πολίτης εναρμονίζει τις πιο αντίνομες αξίες: αγάπη για το ωραίο, αγάπη για τη γνώση και τη σοφία, δραστηριότητα. Η αισθητική απόλαυση και η ομορφιά ήταν θετικές αξίες στη ζωή τους. Η πνευματική επίσης καλλιέργεια δεν αποδυναμώνει την ενεργητικότητά τους ούτε μειώνει τον ανδρισμό τους. Οι Αθηναίοι εφαρμόζουν το μέτρο και την ισορροπία σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής τους. Επιπλέον με την φράση «καί τό πένεσθαι...αἴσχιον» υπογραμμίζει ότι οι Αθηναίοι, ως άνθρωποι της δράσης, δε θεωρούν ντροπή να ομολογεί κάποιος τη φτώχεια του, αντίθετα θεωρούν ντροπή το να μην προσπαθεί να ξεφύγει από αυτήν με την εργασία. Οι Αθηναίοι άλλωστε, διαμόρφωσαν τη φιλοσοφία πως η εργασία απαλλάσσει από τη φτώχεια. Έτσι, ο Αθηναίος παρουσιάζεται ως ο πιο ικανός να συνδυάζει τη θεωρητική καλλιέργεια με τη δημιουργική δράση.

Ο Περικλής στη συνέχεια τονίζει ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά του Αθηναίου πολίτη που είναι η ικανότητα να συνδυάζει τη φροντίδα για τις ιδιωτικές του υποθέσεις και την ποικιλία των ενασχολήσεών του με την ταυτόχρονη φροντίδα για τις δημόσιες υποθέσεις και τη γνώση των πολιτικών πραγμάτων ("ἔνι τε...γνῶναι"). Η πολυμέρεια του Αθηναίου αντιπαραβάλλεται προς τη μονομέρεια του Σπαρτιάτη που δεν υπηρετεί τίποτε άλλο από το ηρωικό ιδεώδες.

Το δημοκρατικό πολίτευμα της Αθήνας απαιτεί τη συμμετοχή του πολίτη στα κοινά. Σωστός, συνειδητός, υπεύθυνος και άριστος πολίτης ήταν αυτός που συμμετείχε ενεργά στη διοίκηση της πόλης και ταυτόχρονα ήταν θεωρητικά ενημερωμένος. Η συμμετοχή και η γνώση είναι όχι μόνο αναγκαίος όρος ύπαρξης της δημοκρατίας αλλά και ανάγκη για κάθε Αθηναίο ("μόνοι γάρ...νομίζομεν").

Η συμμετοχή του Αθηναίου στα κοινά ολοκληρώνεται με το δικαίωμα να παίρνει αποφάσεις πάνω σε προτάσεις που υποβάλλουν οι άλλοι και συγχρόνως να μελετά τις

υποθέσεις και να υποβάλλει ο ίδιος τις δικές του προτάσεις ("καί οί αὐτοί...έλθειν").

Στην Αθήνα οποιαδήποτε απόφαση είχε ως προϋπόθεση τη λογική επεξεργασία του θέματος, το διάλογο, την πλήρη ανάλυσή του. Για τον κάθε Αθηναίο ο προφορικός λόγος και η λογική είναι προϋπόθεση για την πράξη. Για τους Αθηναίους τα λόγια με τα έργα είναι τέλεια εναρμονισμένα· άλλωστε ο ιδανικός πολίτης είναι αυτός που συνδυάζει τη θεωρία με την πράξη· ο αληθινός άντρας σύμφωνα με το ομηρικό πρότυπο είναι "μύθων τε ῥητήρ καί ἔργων προηκτής".

Ο ενδιάθετος λόγος απαιτεί κλίμα ελευθερίας. Η "παρρησία" και η "ισηγορία" είναι αγαθά της δημοκρατίας και της ελευθερίας, γιατί επιτρέπουν το διάλογο, το λόγο και τον αντίλογο, αξιοποιούν την κρίση του πολίτη, ευνοούν τη συμμετοχή του και εδραιώνουν την πολιτική του ελευθερία. Ο διάλογος αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές κατακτήσεις του Έλληνα πολίτη και απαραίτητο στοιχείο της δημοκρατίας.

Σε αυτό το σημείο ο Περικλής επιχειρεί να αντιπαραθέσει τη δημοκρατική αρετή του διαλόγου στη σπαρτιατική αντίληψη "τό λακωνίζεϊν ἔστί φιλοσοφεῖν".

B2. Το απόσπασμα ξεκινά με μια εμφαντική δήλωση της διαφοράς των Αθηναίων από τους Σπαρτιάτες και τους άλλους Έλληνες. Οι Αθηναίοι, σε αντίθεση με άλλους Έλληνες, έχουν την ικανότητα να συνδυάζουν τόλμη και σκέψη, γενναιότητα και λογισμό. Η ενημέρωση και η επίγνωση της πραγματικότητας δεν τους προξενεί φόβο και δειλία, αλλά αντίθετα δυναμώνει το αγωνιστικό τους φρόνημα. Η άγνοια σε άλλους δημιουργεί τόλμη, ενώ η επίγνωση αποδυναμώνει την ανδρεία τους· στους Αθηναίους, αντίθετα, ο λογισμός και η αναμέτρηση των συνεπειών εμπνέει ανώτερης ποιότητας ηρωισμό, αφού ο κίνδυνος ή και η θυσία είναι προϊόντα λογικής αξιολόγησης και προσωπικής επιλογής. Η επιλογή τους να

αγωνιστούν και να σώσουν την πατρίδα είναι η απόδειξη της παιδευτικής αξίας που έχει ο δημοκρατικός τρόπος ζωής.

Η επιχειρηματολογία του Περικλή τείνει σαφώς στο να παρουσιάσει την ποιοτική διαφορά της ανδρείας των Αθηναίων. Η γνώση και η συνειδητή επιλογή προσδιορίζουν αυτή τη διαφορά. Με τη φράση "κράτιστοι...κινδύνων" ο ομιλητής επιχειρεί να δώσει τον ορισμό της αληθινής ανδρείας σε αντίθεση με την "άπο θάρσους". Κατά τον ορισμό αυτό οι Αθηναίοι παρουσιάζονται να ενσαρκώνουν τον αληθινό ηρωισμό, που αποτελεί εναρμόνιση λογισμού και ανδρείας, σκεψής και τόλμης, ακριβοζυγισμένου υπολογισμού των συνεπειών και υψηλού μαχητικού φρονήματος, πράγματα που προϋποθέτουν ώριμη και υπεύθυνη προσωπικότητα με ελεύθερο φρόνημα και ανώτερο ήθος. Τέτοιες προσωπικότητες διαμορφώνονται μόνο σ' ένα δημοκρατικό πολίτευμα.

B3. Εισαγωγή σχολ. βιβλίου σελ. 14 «Αν συγκρίνουμε...την πόλη στο μεγαλείο».

B4. διαφεύγειν: φυγή, καταφύγιο
μετέχοντα: κατοχή, ευεξία
διαφερόντως: μεταφορά, φορέας
χάριν: χάρισμα, ευχάριστος
εὐνοίας: ευνοϊκός, νόηση

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. Μετάφραση

Αυτό το σπουδαιότερο αγαθό έχει η πόλη σας, ότι δηλαδή έχει γίνει παράδειγμα των ωραίων έργων για τους Έλληνες· διότι όσο η πιο παλαιά απ' όλες είναι, όσο αφορά το χρόνο ύπαρξής της, τόσο οι πρόγονοί μας έχουν ξεχωρίσει από τους άλλους ανθρώπους στην ανδρεία. Διότι, την εποχή που βασίλευε ο Κόδρος, φάνηκε καλό

στους Πελοποννήσιους να εκστρατεύουν εναντίον της πόλης μας, επειδή έπεσε ξηρασία στη χώρα τους, και αφού εκδίωξαν τους προγόνους μας, (τους φάνηκε καλό) να κατακτήσουν τη χώρα (μας). Και αρχικά αφού έστειλαν απεσταλμένους στους Δελφούς ρωτούσαν το θεό αν θα καταλάβουν την Αθήνα: αφού ο θεός απάντησε σ' αυτούς, ότι θα καταλάβουν την πόλη εάν δε σκοτώσουν το βασιλιά των Αθηναίων (Κόδρο), εκστράτευσαν εναντίον της Αθήνας.

Γ2.α. διοίσει

ἀποστελοῦσι(ν)
ἐπερωτῶ/ἐπερωτῶη
εἶληφας
ἄνελε

Γ3.β. οὔτοι

μείζοσι(ν)
παντί
γενόμεναι
(ῶ) βασιλεῦ

Γ3.α. τῶν καλῶν: επιθετικός προσδιορισμός στο "ἔργων"

παράδειγμα: κατηγορούμενο στο εννοούμενο υποκείμενο "ἡ πόλις"

ἄρετῆ: δοτική της αναφοράς

ἐπί τήν πόλιν: εμπρόθετος προσδιορισμός εχθρικής κατεύθυνσης

πρῶτον: επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου

αὐτοῖς: ἔμμεσο αντικείμενο της μετοχής "ἀνελόντος"

Γ3.β. Πρόκειται για πλάγιο υποθετικό λόγο:

ΥΠΟΘΕΣΗ

ΑΠΟΔΟΣΗ

ἐάν μή ἀποκτείνωσιν

(ὅτι) τήν πόλιν αἰρήσουσιν

Ο υποθετικός λόγος δηλώνει το προσδοκώμενο.

Αόριστη επανάληψη στο παρόν και στο μέλλον:

ΥΠΟΘΕΣΗ

ΑΠΟΔΟΣΗ

ἐάν μή ἀποκτείνωσιν

(ὅτι) τήν πόλιν αἰροῦσιν.

Επιμέλεια: ΓΡΗΓΟΡΑΤΟΥ Ι. - ΣΙΤΑΡΑ Φ.